

УЧИТЕЉ ИЗ КУМАНА

Из необјављених рукописа Радивоја Гавриловића, мајора ЈНА

У мемљивој ћелији разгледам зидове који су ишарани разним натписима и цртежима. Код самих врата написано је: "У ишчекивању стрељања Драгиша Вујичић". Већ је превалило подне и чујем допирање корака из ходника који постају све јаснији и заустваљају се пред вратима баш наше ћелије. Мислим, дошли су по неког од нас.

Врата се отварају и на наше изненађење, фашисти, уз простачку псовку, у ћелију убацују једног друга. Нисмо га добро ни погледали, а глас суровог агента Вилхелма, одјекну ћелијама: - "Дај ту бурову воду нека хлади ноге, псето једно!".

Зачуди нас да некеме дају и бурову воду у затвору. Док смо се ми згледали, лавор је већ био пред новопридошлим.

- Држи то и хлади ноге, псето комунистичко. Научићемо ми тебе да говориш. Испричаћеш како си мајчино млеко сисао! - рече агент Рогановић.

Агенти су отишли а ми смо новопридошлом другу помогли да седне. Био је полунаг, блед, испијен и необријан. Десну руку носио је завезану и обешену о врат парчетом прљавог и крвавог завоја. Ћутао је, а из очију му се видело да је уморан. На ноге није могао да стане. Прилазимо му ближе у намери да отпочнемо разговор. Али он је и даље ћутао. Можда је размишљао у какву је средину упао.

У затвору је било провокатора и денунцијената који су мирно слушали разговоре затвореника, а доцније све откуцавали полицији у нади да спасу свој голи живот. Непријатељ је био немилосрдан па ни такве није поштедео. Држао их је док су му били потребни и док су имали нешто да прокажу, а онда их је стрељао.

Сигурно је и овај наш новодошли друг, хтео и желео да нас колико толико најпре упозна, па да тек онда ступи са нама у разговор. После извесног времена запитали смо га: - треба много да човек-родољуб, овде лако дође.

На наше наваљивање да нам прича, одговорио је:

- Другови, биће и сувише дуго да вам причам о себи.
- Не, не, рекох му ја, само ти причај а ми чемо те слушати. Неће нас ваљда узнемиравати до сутра.
- Имамо доста времена, рече неко од другова, а наши га погледи охрабрише и он поче да нам прича:
- Недеља је била, зимско време, а дубоки снег бљештао је на сунцу. Био сам у кући на црепани у коју сам дошао да не би био у центру села јер су Немци вршили хапшења. Био сам лако обучен. Онако како већ то човек зна да се раскомоти у свом дому. У часу кад сам сео за сто да ручам, приметио сам како фашисти опкољавају моју кућу. У том часу, муњевито ми је прострујило много

црних мисли кроз главу. - Видео сам већ ланце, затвор, мучења и страдања. Није било много времена за размишљање. Одлучио сам да пружим отпор и да побегнем. Али оружја нисам имао! Ипак, и против толико Немаца борићу се. Била је то моја једина могућа одлука.

Његово причање оставило је на све нас врло снажан утисак. Слушали смо га нетремице и одмах закључили и скоро били сигурни да пред собом имамо великог друга - борца и руководиоца Партије. Али он то није говорио, чак је стално подвлачио да није био у покрету. Ваљда још увек није био сасвим сигуран у нас који га слушамо.

- Боље је и храбро и часно погинути него жив пасти овим џелатима у руке - наставио је да нам прича новодошли друг - У трен часа отворише се врата од моје собе и на њима се појавише фашисти са пушкама на готовс и упртим бајонетима у мене. Као стрела, голим рукама ухватио сам се у коштац са њима. Успео сам, изненадивши збуњене Швабе да побегнем али сам у тој борби рањен, ево, видите - на неколико места показивао нам је он своје раме.

Рањен је у руку и у груди. Десна шака била му је расечена до кости од бајонета, када је одгурнуо фашисту да би себи направио пролаз.

Осећао сам се врло малим и закључио како је мој допринос у овој џиновској борби ситан према његовом. Био је учитељ из Кумана, а службовао је у Меленцима. У великој хајци окупатора на снаге НОП-а у северном Банату на села Кумане, Меленце и друге, јануара месеца 1942. године ухаћен је и он. Том приликом ухапшено је много његових мештана, а међу њима и његова цела фамилије, мајка и два брата. Њега су тражили у Кумане али га нису нашли. Он је био у Меленцима.

- Лако обучен. Против снажног ветра са суснежицом која ми је била савезник јер је смањивала видик на неколико метара, успео сам да умакнем Швабама. Фашисти су се потпуно збунили и пуцали на све стране јер им је ветар и снег сметао да гађају у мене. У тој пуцњави ранили су фолксдојчера Андреса, иначе нашег симпатизера, који је по службеној дужности учествовао у овој хајци. Трчао сам из све снаге не осећајући никакве болове од задобијених рана. Нашао сам се на друму који је водио за суседно село Тараш. Окренуо сам се када сам мало више одмакао, да видим да ли ме гоне. Није ме, за чудо нико гонио. Шта ли да радим и где ћу - размишљао сам у ходу и по инерцији ишао сам даље од гонича.

Одлучио је да иде до тог суседног села и да сврати у прву кућу на коју наиђе, јер је сад већ осећао болове од рана, дрхтавицу и хладноћу. Село је удаљено 7 километара. По дубоком снегу, без пута и оријентације у банатској равници није било лако ићи. Али је сигурно требало стићи што пре до села Тараша. Није се много двоумио. Нагон за самоодржање и помисао да не падне у руке Немцима, давала му је снаге.

- Колико је човек, у таквим тешким моментима, чврст и издржљив - то се може само доживети, а не и речима описати. Пред први сумрак стигао сам у село Тараш. Почео сам да се тресем од хладноће, а имао сам и температуру. Нисам био више способан ни за шта. Чинило ми се да сам на измаку снаге и просто ме

је ухватио неки страх. Ни да размишљам не могу више. Свратићу у прву кућу да се мало загрејем и да преноћим, па ћу касније одлучити шта да чиним. Тако сам и урадио. Свратио сам у једну кућу.

Међутим, овде сад настаје прелом ове тешке одисеје нашег друга Уче. Домаћин куће, у коју је навратио, једва га је примио иако га је видео како је изгледао и да му је требало указати помоћ и гостопримство. Али из страха од репресалија учинио је оно што се назива подмукла издаја.

Фашистичка полиција обавестила је све своје полицијске станице да се “такав и такав одбегли комунистички бандит” налази у бекству и да му треба указати гостопримство и примити га, али га одмах пријавити најближој пољској швабској стражи. Ово је био разлог што га је “домаћин” куће на коју је наишао, тако хладно примио, и то у шталу међу коње.

Било му је и ту добро. Легао је у сламу, али не да заспи, јер то није могао. Размишљао је када се мало згрејао. Куда ће даље?

- Не сећам се колико је могло бити сати, али је била дубока ноћ - наставио је даље да нам прича Уча. - Кад ме је немачка команда: - “хераус” - напоље, пробудила и тргла из дремежа. Одмах сам схватио да ме је мој “домаћин” сигурно издао Немцима. Опет настаје мучење и борба, помислио сам. Одлучим да опет дам отпор и побегнем. Скројио сам на брзину и план. Брзо ћу, у трку, као хитац из пушке излетети из штале и умаћи у мрак. Још готово нисам ни устао, кад чух поновни позив да излазим. Викали су нестрпљиви фашисти, али нису смели да уђу у шталу. Полетео сам напоље али сам се одбио од снежног брега испред штале. Такав снежни брег праве сељаци у Банату испред штале да би заштитили стоку од ветрова. При улазу у шталу, на моју несрећу, нисам га видео. Пао сам, а тада су ме Немци дочекали кундацима и почели да ме ударају. Даље се не сећам шта је било јер сам се онесвестио.

Хтеде даље да прича Уча своју истиниту причу, кад се у ходнику зачуше кораци, а одмах затим и отварање врата од ћелије.

- Хајде, мрцино комунистичка - одвали крвави батинаш Вилхем, и одведе нашег Учу.
- Само храбро друже... чу се глас из ћелије.

Кроз два сата, одприлике, донели су Учу. Био је премлаћен. И данас се сећам напаћеног лика нашег Уче, хероја. Боље да су га одмах убили него што га овако муче. То људско сажаљење ме је обузелo, мада је и нас све то исто очекивало. Неког пре, неког после. То “саслушање” Учино трајало је неколико дана. Када су престали да га туку и он се мало повратио, наставио је, на сва наша наваљивања, да прича своју причу.

- Када сам се освестио видео сам да се налазим у некој канцеларији. Била је то канцеларија пољске страже у Тарашу. Назирало се магловито зимско јутро. Немци су мобилисали санке једног сељака и ставили ме у њих и покрили

ћebetом. Под стражом два Немца повели су ме у село Кумане. Ту се наш Уча мало стресе, као да му је хладно, па настави:

- Под ћebetом ми је било пријатно и прилично топло, али нисам имао оријентацију где смо се налазили. Судећи по возњи, могли смо бити на два или три километра од Кумана. Тада смо одједном стали, а испред нас је као из земље изашао наоружан партизан са упереним пиштољем у стражаре - моје спроводнике. Чуо сам лепо како је рекао: "Руке у вис!", а онда је једанпут, па други пут шкљоц, али ништа даље. Пиштољ му је затајио, а можда није ни имао метака, тек швабе су се брзо снашле и нападач је сада постао заробљеник исто као и ја. Био је то руководилац СКОЈ-а, из Кумана Јешић Марко. Ухапшеник Јешић изјавио је стражарима, да не иду у село јер их нове заседе чекају. Швабе су одлучиле да околним путем ипак дођу у Кумане. Ова возња није ми пријала. Најзад, стигли смо у Кумане. Био сам изнемогао и изнурен, и ко зна како сам изгледао, тек сви су ме унезверено и радознало загледали и говорили: -"Das ist Lehrer." - То је тај учитељ! Нису ме ништа питали, јер су се спремили да ме што пре пребаце за Бечкерек (*данас Зрењанин*). Ту је Уча дубоко уздахнуо, па продужио.

- У једном тренутку остао сам сам, потпуно сам у канцеларији пољске страже. Одлучио сам да извршим самоубиство. Али како и чиме?! Бацио махинално поглед на сто на коме су лежале маказе. Брзо сам их дохватио, отворио и шпиљаста крај ставио у пределу срца, а затим нагло другом руком ударио, очекујући смрт и крај. Сећам се да сам пао. Онесвестио сам се. После сам чуо да су ме они "спасли". Довели су лекара који ми је указао прву помоћ. Пренели су ме у бечкеречку болницу где су ме лечили око месец дана. Када су ми ране, колико толико зацелиле, доведен сам овамо, да одам што су они тражили.

Завршио је Уча своју причу.

Дакле из болнице је дошао наш друг Уча.

- На "саслушању" су ми саопштили да су му оца и једног брата стрељали у одмазди у Панчеву. Њега су оставили да им све исприча о покрету. Говорили су ми:
- Зашто си давао отпор и бежао ако ниси комуниста и функционер?

После тешке тортуре фашисти су га инетренирали маја 1942. године у Норвешку.

У Бајсфјорду, недалеко од Нарвика стрељан је Милан Станчић - Уча, члан ОК Партије за Бечкерек.